
Argentina, laboratori del «capitalisme total»

ARANTXA TIRADO SÁNCHEZ

Departament de Ciència Política i Dret Públic
Universitat Autònoma de Barcelona
arantxa.tirado@uab.cat

RESUM

La victòria de Javier Milei l'octubre de 2023 a l'Argentina es va presentar com un punt d'inflexió en la història política del país sud-americà però, també, mundial. Per primer cop, un líder autodenominat *anarcocapitalista* arribava al govern i tenia en les seves mans les regnes d'un Estat, un fet paradoxal. Si l'«anarcocapitalisme» de Milei, vist com una novetat disruptiva respecte del neoliberalisme imperant des dels anys setanta, suposa en realitat una línia d'evolució dins la lògica de funcionament del capitalisme, però ara de manera exacerbada, els seus primers anys de mandat mostren línies de continuïtat entre el govern Milei i els governs neoliberals precedents. L'article fa una aproximació als factors específics que van permetre l'arribada de Milei, en el marc d'una onada reaccionària global, amb l'Argentina a l'avantguarda d'una nova fase política en què el capitalisme sembla apostar per sacrificar, una vegada més, la democràcia liberal.

PARAULES CLAU

Anarcocapitalisme, neoliberalisme, ultradreta, Argentina, Milei.

Introducció

L'anomenat *fenomen Milei* ha estat objecte d'una incipient literatura, divulgativa i especialitzada, que pretén explicar com és possible que una proposta política tan rupturista i aparentment contradictòria —que nega allò públic i col·lectiu, però que es postula per ser representant de la voluntat popular— hagi pogut arribar al govern d'un país com l'Argentina. Es tracta d'un dels països amb més teixit organitzatiu de l'Amèrica Llatina que, malgrat la dictadura civicomilitar que va patir entre 1976 i 1983, continua tenint una esquerra potent i plural. Un país que, fins a l'arribada de Milei, podia vanagloriar-se dels seus avenços en la recuperació de la memòria històrica, la justícia i la reparació a les víctimes de l'extrema dreta.

Aquestes anàlisis sovint es fan en perspectiva comparada, tenint en compte que, tot i les especificitats del cas argentí, la irrupció del partit de Milei, La Libertad Avanza (LLA), s'insereix en l'onada reaccionària a la qual semblen estar sucumbint les societats de tot el planeta però, especialment, de l'Occident liderat pels Estats Units d'Amèrica (EUA). Identificar les diferències de la proposta argentina respecte d'altres casos de dretes radicals, ultradretes o extremes dretes amb força electoral i, fins i tot, governamental és rellevant. Però també és important analitzar aquestes noves extremes dretes en conjunt, i en comparació històrica, per a entendre la natura ideològica d'aquests corrents polítics i veure els elements de continuïtat o mutació respecte d'altres dretes radicals històriques, tant en els aspectes discursius com en la pràctica política. Tots aquests enfocaments són part d'un debat viu i obert a l'acadèmia i a l'esquerra actual.

De fet, entre els analistes es troben posicionaments no sempre coincidents sobre com denominar aquesta pluralitat de forces. Així, Laura Camargo considera l'onada reaccionària protagonitzada per les dretes radicals actuals com un fenomen que no es pot analitzar des dels paràmetres del feixisme clàssic dels anys trenta (Camargo, 2024). Una onada que autors com Enzo Traverso titllen de postfeixista (Traverso, 2025). D'altres destaquen que l'«anarcocapitalisme» i el feixisme clàssic es diferencien en la seva relació amb l'Estat i la preeminència de l'individu i la propietat (Guerrero Torrentera, 2025). En el cas concret del moviment liderat per Milei, trobem des de qui no el qualifica com a feixista (Natanson, 2025), postfeixista o neofeixista fins a d'altres lectures que el cataloguen com a protofeixista, però destaquen que allò essencial seria el seu ultraneoliberalisme sense límits democràtics (Reis, 2024: 11). La idea de l'autoritarisme postdemocràtic apareix en algunes anàlisis, però sembla un eufemisme al costat de les perspectives que veuen en l'actual clima polític argentí una continuïtat neofeixista, creixentment repressiva i contrainsurgent, que remet a les dictadures del passat (Azcurra i Kohan, 2025: 9). Aquests enfocaments consideren l'auge dels neofeixismes una resposta del capitalisme a la seva crisi estructural i multidimensional (Kohan, 2025: 8-9).

La majoria de treballs reflexionen sobre categories polítiques, però hi ha un element, l'econòmic, que és cabdal. L'Argentina ha esdevingut un laboratori que es presenta com a novetat històrica en termes econòmics, però potser no ho és tant si considerem el govern de Milei una part d'una «contrarevolució capitalista» que va començar al segle xx i que continua ara (Kohan, 2025).

Seguint aquesta lògica, la proposta anarcocapitalista de Milei seria l'intent de reblar el clau d'un model capitalista que, després d'entrar en una fase neoliberal, la veu insuficient per a mitigar la caiguda de la taxa de guany i poder desenvolupar plenament el seu projecte d'extracció de plusvàlua a través del control absolut de totes les esferes socials, polítiques i econòmiques. Així, l'anarcocapitalisme seria un projecte que buscaria desenvolupar un «capitalisme total», en paraules de l'economista i teòleg de l'alliberament Franz Hinkelammert, idea ja present en la llavor del neoliberalisme. Aquest model va ser assajat, amb especial cruesa, a l'Amèrica Llatina i al Carib des de la dècada de 1970, precisament a través de les dictadures civicomilitars. Unes dictadures que van rebre el suport d'alguns dels referents teòrics d'aquest corrent anarcocapitalista, com ara Friedrich A. Hayek.

Els primers dos anys al govern demostren que les línies de continuïtat entre la teoria i la praxi del model Milei i la de governs precedents existeixen. Hi ha també elements discursius nous que ens endinsen en una nova fase en l'evolució d'un capitalisme que parla, cada cop més, sense eufemismes. Però, seguint els mateixos autors de referència d'aquests corrents liberals, la proposta de l'anarcocapitalisme seria la màxima expressió del capitalisme, la seva proposta més *pura* i connectada amb la lògica d'un mercat sense noses que interfereixin en el seu funcionament *natural*. Un model que, novament, té a l'Amèrica Llatina el seu banc de proves inicial.

Els antecedents: la imposició del neoliberalisme a l'Amèrica Llatina

L'Amèrica Llatina va ser el laboratori d'un neoliberalisme que, més tard, es va expandir a escala global. Per a imposar-se, el 1973 es va recórrer a un cop d'estat militar contra el govern de la Unitat Popular que presidia Salvador Allende a Xile. No va ser l'únic cas. Les dictadures de seguretat nacional que van proliferar al Con Sud durant les dècades de 1970 i 1980 (Xile, Argentina, Uruguai i Brasil) van servir per a imposar un model econòmic que va agreujar els problemes estructurals d'unes economies dependents, que arrossegaven un retard en el desenvolupament derivat de la seva qualitat d'excolònies i de la divisió social del treball associada a la seva inserció a l'economia mundial.

Les receptes posteriors del Consens de Washington, impulsades per organismes com el Fons Monetari Internacional o el Banc Mundial, van aprofundir la crisi del deute i van portar el conjunt de països llatinoamericans a situacions de desigualtat extrema i pobresa generalitzada. Aquest va ser el medi de cultiu sobre el qual van sorgir nous lideratges de l'esquerra i el progressisme a la dècada dels 2000, amb propostes antineoliberals o postneoliberals de recuperació de la sobirania dels estats per a fer polítiques de redistribució de la riquesa.

En l'actualitat, els líders polítics com Milei, que defensen la tornada a les polítiques neoliberals anteriors però de manera recarregada, titllant-les de liberals, no han necessitat cap cop d'estat per a portar a terme la seva agenda econòmica. Tot i que la seva aplicació està produint una

resposta en forma de mobilització social dels sectors afectats, i de les organitzacions sindicals tradicionals, les diferències amb els moments precedents són notòries. El neoliberalisme ha esdevingut un nou sentit d'època en facilitar la difusió de discursos antiestatals i altament individualistes també entre membres de les classes populars. La força de l'Estat per a reprimir les protestes contra les retallades s'aplica ara a posteriori, no des d'abans, perquè no hi ha un pujant moviment obrer i juvenil organitzat en partits amb posicionaments revolucionaris, com era el cas de dècades precedents. Ara molts joves aposten per un canvi que associen al rupturisme d'uns discursos aparentment anti-*establishment*¹ però que, en realitat, no són més que una posa de rebel·lia enunciativa sense cap intenció de posar fi al mateix sistema econòmic que es troba a la base dels problemes.

La clau de la penetració de les idees neoliberals rau en la seva normalització quan va esdevenir l'única ideologia hegemònica després de la implosió de la Unió Soviètica a principis dels anys noranta. La fi d'un model de societat alternatiu a la pràctica va comportar, entre altres aspectes, la manca d'un exemple que impugnés amb força el model capitalista, per la crisi ideològica en la qual es van sumir bona part de les esquerres mundials. Aquest va ser el context idoni perquè els valors associats a la fase neoliberal del capitalisme (individualisme, antiestatisme) es tornessin hegemònics, reforçats per unes polítiques d'ajustament estructural i de xoc. A Europa, les teories de la tercera via i el pas de la socialdemocràcia al socioliberalisme en van ser alguns dels resultats.

Així, el neoliberalisme es va convertir en una doctrina invisible (Monbiot i Hutchison, 2024) que es va associar, igual que el model productiu capitalista, a una espècie de llei natural que seria inevitable en l'evolució de l'ésser humà. Un capitalisme desproveït del seu caràcter històric i, per tant, contingent, però que es presentava des de les forces de la dreta, i els seus portaveus mediàtics i defensors acadèmics, com a etern i immutable. És en aquest moment quan les idees d'autors com Friedrich Hayek que representaven els interessos dels sectors més benestants de la societat es comencen a integrar com si representessin l'interès general. Abans s'havien portat a la pràctica a través de la imposició violenta. Un cop desarmats ideològicament els pobles, es va poder aconseguir validar-ho per les urnes, tot i que enmig de protestes i repressió.

Aquesta capacitat per a fer hegemònica la seva particular interpretació del món és fonamental per a entendre les noves dretes. En aquest èxit no es poden menystenir els canvis que s'han produït en la comunicació política en les últimes dècades, així com l'habilitat de les extremes dretes per a liderar una reacció neoconservadora contra la suposada correcció política representada per l'esquerra, apel·lant a emocions o estats d'ànim, i esperonant actituds antiintel·lectuals i anticientífiques sota les quals ja no importen els fets, sinó la seva interpretació subjectiva, en un món de relativisme postmodern (Balsa, 2024: 100-101). La sociolingüista Laura Camargo

1. El llibre de Javier Balsa (2024) aporta moltes dades per a copsar aquest nou sentit comú d'època, basades en enquestes entre diferents sectors socials i una detallada anàlisi sociològica dels resultats.

ha titllat de «trumpisme discursiu» (Camargo, 2024) l'estil de comunicació política d'aquestes ultradretes, que presenten elements comuns: la destresa en l'ús de les xarxes socials per a fer arribar el missatge, la normalització d'afirmacions hiperbòliques sense correlat amb la realitat o l'ús de notícies falses i d'un vocabulari agressiu sense límits ni complexos. Aquests trets sovint van acompanyats de l'apropiació de termes de la tradició de l'esquerra i la deshonestedat intel·lectual en el debat, que oculten les posicions ideològiques dels contrincants o bé les manipulen. Tots aquests elements van estar presents en la construcció de l'histriònic candidat Milei.

El segrest dels termes i la simplificació del debat ideològic

Una de les característiques de les noves dretes, de les quals el lideratge de Milei no és una excepció, és la capacitat mimètica i, fins i tot, usurpadora de conceptes que provenen de la tradició de l'esquerra però que són apropiats per a fer-los servir amb un nou contingut semàntic. L'autodenominació com a *llibertaris* n'és un bon exemple, car el terme prové de la tradició anarquista obrera i els corrents més radicals del comunisme revolucionari (Azcurra i Kohan, 2025: 88), antagònics respecte del pensament reaccionari amb els quals es vol associar el terme. L'anarcocapitalisme és una altra mostra d'aquest exercici de confusió, en què el terme *anarquista* és ressignificat per a fer-lo encaixar en una tradició política a la qual no pertany, malgrat que l'objectiu de posar fi a l'Estat pugui reivindicar-se des d'ambdues perspectives. Òbviament, amb propòsits divergents i per a assolir models polítics contraposats.

Retorquir les idees del contrincant polític, o manipular-les per a construir un *altre* amb el qual antagonitzar sobre falses premisses, és fonamental per a transmetre missatges simples que mobilitzin des de l'emoció, i no la raó. A vegades, aquest procés passa per assumir idees que poden provenir d'una tradició política de l'esquerra (llibertat, igualtat, fraternitat), però fent-hi una nova lectura. I, en d'altres, esborrant la tradició de pensament associada al seu origen o al seu ús des de corrents ideològics marxistes, transmetent només la visió liberal del terme i eludint un debat que remet a visions polítiques, i fins i tot antropològiques, contraposades.

Per exemple, una de les característiques d'aquest moviment «llibertari» argentí, que prové dels seus referents econòmics,² és la defensa d'una concepció de la llibertat com a absència de coerció, sota una interpretació monopolística i exclusiva, vinculant-la amb els valors liberals i la categoria de propietari. Aquesta perspectiva individualista de la llibertat, compartida amb altres famílies del liberalisme, implica presentar el capitalisme des d'un determinisme que el faria inevitable, partint d'interpretacions hobbesianes de la natura humana que contradiuen les

2. Entre d'altres, membres de la coneguda com a *escola austríaca* a la qual pertanyen Ludwig von Mises, Friedrich A. Hayek i Murray Rothbard. Per a aprofundir en com han influenciat els postulats d'aquests referents econòmics en els «llibertaris» argentins pot consultar-se Azcurra i Kohan (2025).

investigacions sobre la cooperació necessària que va portar els homínids a fer el salt cap a l'evolució en éssers humans. Sota aquesta concepció individualista, la defensa d'una llibertat en abstracte es tradueix en la idea que l'ésser humà no ha de patir cap interferència de les forces públiques ni de la societat. De fet, la negació de la societat, de la igualtat democràtica o dels drets humans universals és a la base d'aquesta voluntat individualitzadora.

La llibertat s'acaba convertint en la llibertat dels multimilionaris de no patir cap tipus de restricció per part de les forces polítiques, és a dir, per l'exercici de la democràcia. Per a l'escola austríaca, l'Estat esdevé el símbol d'aquest ens col·lectiu que exerciria la coerció contra els rics i poderosos. En la seva interpretació ometen que precisament l'Estat és la cristallització d'un poder polític que, en el marc de les democràcies liberals, representa els interessos de la classe dominant de la qual formen part —i defensen— els membres de forces polítiques com la LLA o d'altres integrants de les ultradretes internacionals que es presenten com a antisistema malgrat pertànyer a l'establishment.

Aquesta apropiació del terme *llibertat* pretén convertir-la en una categoria absoluta que només es pot entendre en una lògica liberal, simplificant i obviant debats filosòfics al voltant del terme, però, al mateix temps, negant els corrents ideològics antagònics al projecte capitalista, de la tradició marxista, i la seva conceptualització de la llibertat com a realització plena de l'individu en societat.³ De fet, el discurs de Milei, seguint els seus economistes de capçalera, es basa a associar les idees marxistes al col·lectivisme i, per tant, a la coacció col·lectiva que exerciria l'Estat, com a ens antagònic als interessos dels individus. Però la deshonestedat intel·lectual del discurs de Milei també passa per associar qualsevol proposta socialdemòcrata al socialisme i al comunisme, de manera que genera una polarització asimètrica en el debat polític (Tirado, 2024) i el carrega de grans dosis de violència verbal.⁴

D'aquesta manera, la llibertat dels anarcocapitalistes, entesa com una absència de coacció a l'autodeterminació individual, parteix de la premissa d'ignorar els elements estructurals i socials que condicionen les decisions que l'ésser humà pot prendre més enllà de la seva voluntat, en tant que éssers socials, determinats per les condicions socioeconòmiques de naixement i socialització. Destacar aquests aspectes no equival a assumir, com fa el liberalisme, que les normes socials o l'Estat són sempre elements de coacció de la llibertat individual, sinó detectar les

3. Com explica Prior Olmos, Marx identifica el comunisme amb el «regne de la llibertat», en què l'ésser humà serà amo del seu temps i no es trobarà subjecte a l'explotació, i que donarà com a resultat més temps lliure per a la seva autorealització i, per tant, desenvolupament individual i llibertat personal (Prior Olmos, 2014: 45).

4. Implícita a aquesta pràctica es troba la negació de la qualitat democràtica a altres teories polítiques que no connectin amb el pensament liberal i l'ocultació de l'existència d'altres propostes de societat alternativa i la seva legitimitat. Aquest exercici es fa tant amb la demonització de les experiències del socialisme real, i la seva assimilació lineal a la tradició del pensament marxista —malgrat que Karl Marx no va deixar per escrit cap «recepta» per a la construcció del comunisme ni de societats futures basades en les seves premisses ideològiques, ja que això dependria de les circumstàncies concretes de cada societat i del seu desenvolupament en un moment històric donat—, com també es fa amb l'apriorisme, que considera que la concepció de la llibertat en societats basades en la cooperació i en la propietat col·lectiva o comunitària dels mitjans de producció negaria l'autorealització de l'individu.

coordenades en les quals s'insereixen les persones a l'hora de poder desenvolupar les seves potencialitats. Evidentment, els determinants socials poden ser transformats per la capacitat d'agència individual i col·lectiva, però el liberalisme nega les relacions socials en la forma més extrema («No hi ha societat», va arribar a dir Margaret Thatcher) per a evitar visibilitzar les jerarquies de poder derivades del mode de producció capitalista i, també, per a negar les possibilitats de la transformació del capitalisme en una lògica emancipadora.

Una altra manera d'imposar la seva visió com l'única existent és naturalitzant l'ordre capitalista i erigint el *laissez-faire* de la tradició liberal i la lliure competència com la manera exclusiva de relació econòmica entre els actors econòmics. S'oculta que, igual que la fase neoliberal del capitalisme, forma part d'un moment històric determinat i que els modes de producció han evolucionat i poden canviar si els actors polítics i socials així ho consideren.

L'ofensiva contra l'Estat

Les ultradretes al poder, i el govern de Milei com a avantguarda, han reprès una ofensiva contra l'Estat que no és nova i que té les arrels tant en el pensament econòmic dels seus referents com en la praxi política dels seus antecedents neoliberals. Va ser Ronald Reagan qui va dir durant la campanya electoral el 1980: «El govern no és la solució al nostre problema; el govern és el problema».

Com explicava ja a la dècada de 1990 Franz Hinkelammert, l'associació de l'Estat amb els mals de la societat que fan els neoliberals va de bracet d'una reflexió complementària que pressuposa la bondat del mercat com la institució capaç d'assignar els recursos eficientment amb la seva autoregulació. Es tracta, en paraules de Hinkelammert, d'un estatisme a l'inrevés amb característiques metafísiques que va sorgir en temps de neoliberalisme fins a esdevenir el sentit comú de l'època (Hinkelammert, 1995: 64).

Aquesta exaltació del mercat, en detriment de l'Estat, comporta també la negació de la política com a espai on es confronten els diversos interessos socials. La política passa a ser una esfera aïllada del conflicte o un àmbit de pressuposada neutralitat que pot ser gestionat tecnocràticament sense caure en ideologies —malgrat la gran càrrega ideològica d'aquests pressupòsits—, com faria un mercat no sotmès a cap condicionament polític. Seguint amb Franz Hinkelammert, «quan la política és considerada una tècnica, no es veu aleshores cap raó per a l'existència de l'Estat» (Hinkelammert, 1995: 97). En aquest sentit, els projectes de Milei i d'altres lideratges de la ultradreta actual connecten amb les visions tecnocràtiques, que també neguen el valor de la política i nodreixen els discursos suposadament apolítics de l'antipolítica. Una tecnocràcia que va arribar a posicions governamentals per a gestionar la crisi de 2008 a diversos països d'Europa —el cas italià potser és el més significatiu— i que es va promoure també des de les institucions europees per a imposar les seves polítiques d'austeritat a través d'organismes

supranacionals, com el Banc Central Europeu, fet que va reduir el marge de maniobra política i econòmica dels mateixos estats.

Aquest capitalisme, sense límits polítics ni ètics, presentat per l'escola austríaca com la versió essencial del pensament liberal, torna a posar al centre la preeminència del mercat sense cap sotmetiment a l'Estat, però ara amb una ofensiva encara més forta, que es beneficia de la imatge negativa que s'havia creat sobre l'Estat en els temps neoliberals (Balsa, 2024: 179). Es proposa polvoritzar els pactes històrics entre el capital i el treball per tal de garantir una pau social que, sobretot després de la Revolució Russa de 1917 i del repartiment del món post-Segona Guerra Mundial, es veia amenaçada per l'existència d'un ordre geopolític en què la Unió Soviètica feia de contenció a l'avenç del capitalisme. Un estat socialista que servia com a model social i polític alternatiu i com a pressió a les burgesies nacionals que temien una revolució als seus països per les forces organitzades de la classe treballadora. L'anarcocapitalisme, però, rebutja els consensos que havien estat assumits per partits de dretes, per la doctrina de l'Església catòlica o, fins i tot, per part del feixisme històric, com ara la justícia social i la defensa del paper redistributiu de l'Estat.

Assumir, com l'anarcocapitalisme, que la llibertat és impossible sota el contracte social que estableix l'individu amb l'Estat implica assumir que es produeix una escissió entre l'individu com a ésser egoista independent i la seva qualitat de ciutadà, una divisió que ja es presenta en els debats de filosofia política d'antuvi.⁵ Evidentment, aquestes premisses obren la porta a un nou tipus de relacions socials, almenys en el pla teòric, que fins ara no s'han posat en pràctica, ni tan sols a l'Argentina de Milei. Però sí que es tracta d'idees subjacents que marquen les decisions polítiques que redueixen la presència de l'Estat a l'economia i les seves responsabilitats polítiques per a una ciutadania a la qual ja no es reconeixen ni drets ni tan sols necessitats que hagin de ser ateses. Com ha repetit el president argentí fins a la sacietat, «d'una necessitat no en neix un dret».⁶

De fet, els atacs contra la justícia social són un element central en el discurs de Milei i dels seus seguidors. Seguint aquesta lògica de refutació del pacte social, la justícia social és una «aberració» que s'ha de combatre perquè «implica un tracte desigual enfront de la llei» que han de pagar injustament uns per a «subvencionar» els altres que tenen la necessitat. Aquest acte de redistribució és vist per Milei com un «robatori». Novament, obviar que a les relacions de mercat no hi hauria coacció, a diferència d'aquelles en què participa l'Estat —pel seu monopoli de la violència—, és menystenir les condicions estructurals que impossibiliten la realització vital de la majoria d'éssers humans en aquest món, els quals necessiten la capacitat reguladora de l'Estat per a obtenir unes condicions laborals menys asimètriques respecte de la potència del capital o un estat social que garanteixi la seva reproducció vital en temps de malaltia.

5. Per als debats que això implica entre l'emancipació política i l'emancipació humana es pot consultar Prior Olmos (2014: 54-55).

6. Aquest lema és, en realitat, resposta a una frase d'Eva Perón: «On existeix una necessitat, neix un dret».

Però és que, a més, com afirma Ellen Meiksins Wood, la característica distintiva i dominant del mercat no és la capacitat d'elecció sinó, precisament, la coacció. En la mesura que el mercat regula les transaccions econòmiques de manera imperativa, ho fa també amb les relacions socials perquè les relacions humanes es troben mediades pel procés d'intercanvi de mercaderies (Meiksins Wood, 2021: 14-15), i això dona com a resultat un sistema en el qual la llibertat és el contrari del que els defensors del capitalisme volen presentar. De fet, el caràcter prescindible de la democràcia o la seva desvalorització, fins i tot en termes liberals, és una característica present als referents teòrics dels anarcocapitalistes (Azcurrea i Kohan, 2025; Balsa, 2024; Kohan, 2025).

Podria semblar paradoxal aquest soscavament de la democràcia liberal per part dels mateixos defensors del liberalisme, encara més en temps en què la construcció del nou relat geopolític, després de la guerra freda, busca confrontar des del món occidental un altre antagònic que ja no adopta la forma del comunisme o del marxisme, sinó que tindria la qualitat d'il·liberal. De fet, la construcció d'un enemic geopolític en l'amenaça de les democràcies il·liberals, o dels autoritarismes, és un element present als documents de seguretat dels EUA, però també als discursos dels mandataris que defensen els postulats de l'ordre liberal, malgrat que des de posicions diverses, algunes de les quals indistingibles dels autoritarismes que només associen als ordres no liberals. El sorgiment de moviments reaccionaris, com el de Milei, que reivindiquen el liberalisme mentre soscaven la democràcia confirmaria la incompatibilitat última del model de producció capitalista amb una autèntica democràcia.⁷

Com s'arriba al fenomen Milei

És precisament en aquest context geopolític, de crisi del neoliberalisme, de procés de desglobalització, de competició estratègica entre una potència hegemònica declinant, els EUA, i la nova superpotència emergent, la Xina, que es produeix aquesta onada reaccionària de la qual forma part el lideratge de Javier Milei.

Potser l'element més nou de l'arribada al poder de Milei té a veure amb l'ús de les xarxes socials com a eina fonamental de la comunicació i de l'exercici de la política actual. Milei s'aprofita d'un nou moment, en què la democràcia liberal, els seus partits tradicionals, la credibilitat dels representants polítics i dels prescriptors mediàtics es troba en crisi. Aconsegueix, a més, perfilar-se com una alternativa política gràcies a la seva promoció mediàtica als mitjans hegemònics. En aquest context en què, segons la politòloga Leyla Bechara, ja no hi ha ciutadans sinó audiències i seguidors, es genera la «política *influencer*» en la qual és més important l'aparença («*performar*»)

7. Sobre això, es remet al llibre ja clàssic d'Ellen MEIKSINS WOOD (2000), *Democracia contra capitalismo*, Ciutat de Mèxic, Siglo XXI / UNAM.

que la representació o la coherència entre allò que es representa i allò que es fa. Els lideratges polítics, com el de Milei, es construeixen en funció de la visibilitat i la capacitat d'atreure l'atenció del públic i establir-hi un vincle afectiu, més que ideològic (Bechara, 2025).

De fet, Milei va explotar durant anys, tant a les xarxes socials com a les seves intervencions televisives, un discurs antipolític de denúncia de la «classe política» a la qual anomenava *casta* i sobre la qual no feia distincions. Un cop va decidir presentar-se com a alternativa política i fer la seva pròpia candidatura, va començar a salvar de la crema alguns dels líders que havia criticat prèviament, com l'expresident Carlos Menem o l'exministre d'Economia Domingo Cavallo, fins al punt d'adoptar una posició de reivindicació del seu llegat polític i econòmic (Annunziata *et al.*, 2024: 33-34). Aquest canvi també el va tenir envers la figura de l'expresident Mauricio Macri, el qual va acabar sent el seu valedor en la segona ronda de les eleccions presidencials; es va establir, així, una aliança no només electoral sinó també política, prèvia als resultats electorals, que desbaratava tot el discurs d'impugnació contra la «casta» que l'havia fet popular. Milei passava, doncs, de denunciar els polítics corruptes a aliar-s'hi i, com acabarà succeint, governar de la seva mà. L'exemple paradigmàtic és el de Patricia Bullrich, que va passar de disputar-se amb Milei la presidència com a candidata de Juntos por el Cambio i patir els seus insults per la seva condició d'exmilitant de l'esquerra peronista, a ser la seva ministra de Seguretat.

Tanmateix, seria una errada pensar que l'arribada d'aquestes opcions polítiques suposadament rupturistes, de dreta radical o extrema dreta, a diversos governs té a veure principalment amb els mitjans a través dels quals transmeten el missatge o amb el biaix de confirmació que pot exercir l'algorisme operant a les xarxes socials. Més aviat, aquest és un camp de joc diferencial respecte d'altres moments històrics, però les causes de l'auge de la ultradreta s'han d'observar en els factors econòmics, socials i polítics que condicionen el comportament electoral —o l'apatia— de les poblacions. Així, els lideratges de Milei, Trump, Meloni o Bolsonaro expressen, més aviat, la conseqüència lògica de les contradiccions dels respectius sistemes socials als quals pertanyen, en ser capaços de canalitzar un malestar social que sovint té a veure amb desigualtats econòmiques estructurals i lideratges polítics previs inermes a l'hora de solucionar-les.

Per tant, les crisis recurrents del sistema capitalista i la seva gestió política, insatisfactòria per a amplis sectors socials, és el detonant de la irrupció de lideratges que es presenten com a rupturistes, o presumptes *outsiders* de la política, i provoquen canvis de govern i noves coordenades en el debat públic, tot i mostrar-se incapaços de solucionar els problemes que els van portar a responsabilitats polítiques un cop arribats al poder.

En aquest sentit, Javier Balsa (2024) aporta claus per a explicar la victòria de Javier Milei a l'Argentina després d'una successió de governs peronistes moderats que, amb les seves posicions indissociables de l'agenda econòmica de la dreta, no van saber o no van poder resoldre les reiterades crisis econòmiques. A aquest element l'autor afegeix la reacció davant del progressisme governant i els seus valors redistributius o feministes, en què els reaccionaris poden presentar-se com a portaveus d'una rebel·lia contra allò «políticament correcte». En tot cas, la confluència

de la crisi econòmica amb la crisi de la «classe política»,⁸ també anomenada *casta política*, seria la combinació explicativa del descrèdit de la política, de les actituds antipartidistes i antipolítiques o la cerca de nous lideratges que es perceben com aliens al món polític, com ara el de Milei.

En el cas argentí, Milei va ser capaç d'identificar aquesta crisi amb el peronisme i es va proposar posar fi a aquest corrent polític, en la seva expressió més recent, el kirchnerisme, el qual identificava principalment amb la «casta política» causant dels problemes nacionals. En la contesa electoral, Milei va canalitzar millor aquest malestar social i va aconseguir vots de sectors tradicionalment kirchneristes: joves, sectors populars i províncies del nord (Ramírez i Vommaro, 2024: 168). Ho va fer amb uns discursos impugnadors de l'ordre existent, plens de promeses de solució i la remissió a un passat idíl·lic en el qual l'Argentina hauria estat una potència econòmica i política, una idea recurrent un cop a la presidència (Milei, 2024).

Però el discurs de Milei va reeixir perquè, com planteja Luis Miguel Ugarte,⁹ connectava amb un procés de dretanització sociològica precedent que té les arrels en els canvis estructurals que provocà el neoliberalisme en el món del treball i en la consciència d'una classe treballadora cada cop més individualitzada per la informalitat de la feina, amb altes dosis de precarietat laboral. Aquest procés va impactar en el flanc sindical, pilar de la identitat peronista, en la identificació de l'altre pobre com a causant de la pròpia pobresa, en el ressentiment contra els que tenen millors condicions de feina (funcionaris) o ajuts socials (identificats com a paràsits) o en la insatisfacció amb l'Estat per la provisió d'uns serveis socials insuficients, entre altres elements.

El laboratori argentí actual: canvis i continuïtats

Milei va guanyar amb la promesa d'aplicar una política agressiva de retallades, resumides en la imatge de la motoserra. El «Pla Motoserra» de Milei es va concretar, en primera instància, en l'eliminació d'una sèrie de ministeris que el líder de LLA considerava prescindibles. Responia, així, al doble objectiu dels anarcocapitalistes: retallar la despesa pública i disminuir l'Estat. Per a portar a terme aquesta reducció del pes estatal en l'economia argentina, el govern de Milei també va proposar una sèrie de lleis i decrets encaminats a buidar l'Estat. El desembre de 2023

8. Les referències a la «classe política» s'han popularitzat, fins a ser part del debat públic als mitjans, però en realitat parteixen d'una errada sociològica i d'una interpretació politològica incorrecta, com ara la de pensar que els polítics actuen com una classe homogènia, amb interessos particulars o bé corporatius, per sobre de les seves diferències ideològiques. Els representants polítics a les democràcies liberals canalitzen interessos de les diverses classes socials a les quals pertanyen o representen; no són una classe a part.

9. Els elements que destaca Ugarte són la síntesi de les respostes que va rebre per part de diversos sociòlegs i politòlegs argentins durant una estada de recerca al país. Els resultats preliminars del seu treball van ser presentats durant el curs d'estiu de la Universitat del País Basc «Geopolítica del segle XXI: sobirania, conflictes i dinàmiques», que va tenir lloc a Sant Sebastià el 26 de juny de 2025.

va presentar el Decret de necessitat i urgència (DNU) 70/2023, Bases per a la reconstrucció de l'economia argentina, juntament amb la posterior Llei de bases i punts per a la llibertat dels argentins, també coneguda com a *llei òmnibus* pel seu caràcter abraçador. De fet, aquesta llei va generar tant rebuig social que es van haver de reduir a la meitat els 660 articles que tenia per tal de ser aprovada al Congrés (Reis, 2024: 9). A partir de la presentació d'ambdues lleis, l'Argentina va encetar un nou cicle de mobilització política.

Tanmateix, les iniciatives del govern Milei no enganyaven ningú, car s'havien anunciat a les seves nombroses intervencions als mitjans de comunicació. Si bé les declaracions més provocadores, com la possibilitat de la venda d'òrgans o la privatització del mar per a evitar l'extinció de les balenes,¹⁰ van minvar en arribar a la presidència, la lògica econòmica del govern Milei no ha canviat.

Enmig d'altres dosis de conflictivitat social, el govern de Milei tracta de portar a la pràctica la mercantilització absoluta de totes les esferes de la relació humana, que poden esdevenir objecte d'intercanvi en un mercat desregulat pels poders públics, en el qual només les lleis d'oferta i demanda, desvinculades de qualsevol coordinada ètica, haurien de ser presents. A la pràctica això no és així i l'Estat, igual que en el neoliberalisme, arriba per regular a la baixa els drets de la ciutadania. Retallar prestacions als jubilats o a les persones dependents, reduir dràsticament els llocs de feina del sector públic o retallar les inversions en recerca científica formen part de les receptes clàssiques del neoliberalisme. Però ara venen acompanyats d'una versió ultra que sembla no tenir límits ètics ni contenció verbal, en un moment en què les barbaritats de la dictadura semblaven superades. La deshumanització que implica defensar que els pobres poden vendre els seus fills per necessitat,¹¹ malgrat que es presenti com una mesura no discriminatòria i, fins i tot, comprensiva amb els sectors més desfavorits, o l'insult a les persones amb diversitat funcional que eren catalogades com a «imbècils» en documents de l'Agència Nacional de Discapacitat (Reventós Meseguer, 2025), han traspassat línies vermelles en un capitalisme que mai no s'ha caracteritzat per l'empatia.

Però darrere d'aquesta manca de límits ètics, dels discursos rupturistes grandiloqüents, de l'exaltació hiperbòlica en forma de provocació dialèctica o de les formes grolleres, l'Administració de Milei ha mostrat línies de continuïtat respecte de governs anteriors. L'àrea econòmica i les polítiques de seguretat en són un exemple, però també ho és la política exterior. Així, es va passar de crítiques a la Xina i de tancar tota possibilitat de relacions amb el país per la seva condició «comunista» a abaixar el to en els intercanvis, producte dels poderosos intercanvis comercials

10. Aquesta idea, que ja va ser proposada per l'Adam Smith Institute a inicis dels noranta, va ser represa per l'assessor de Milei i diputat del seu partit Alberto Benegas Lynch, que va estudiar als EUA i va tenir Friedrich Hayek com a tutor de tesi gràcies als contactes del seu pare. Alberto Benegas pare, economista de capçalera de Milei, va ser el referent de l'escola austríaca a l'Argentina, i va convidar Friedrich Hayek i Ludwig von Mises a fer conferències al país (Kohan, 2025: 80-82).

11. El senador de la LLA Juan Carlos Pagotto va defensar una modificació del Codi Penal que preveïés aquests supòsits en l'article 139 bis (Senado Argentina, 2024).

en joc. També la visita oficial a l'Argentina de la cap del Comandament Sud dels EUA, Laura Richardson, l'abril de 2024 va servir per a mostrar com Milei presentava una nova doctrina de política exterior que establia com a novetat una aliança estratègica amb els EUA (Frenkel, 2024). Però, en realitat, aquest tipus d'aliances no són noves en la història diplomàtica argentina. El cas més paradigmàtic va ser el del govern del peronista Carlos Saúl Menem, que va resumir la seva subordinació als interessos dels EUA amb l'expressió de les «relacions carnals» amb aquest país. Unes relacions que ara gaudeixen del suport declarat del pare de l'onada reaccionària global, el president Donald Trump.

L'aliança de Milei amb els militars a través de la figura de la seva vicepresidenta, Victoria Villarruel, la negació de la xifra de trenta mil víctimes desaparegudes en mans de la dictadura argentina i el desmuntatge de les polítiques de memòria precedents demostren preocupants línies de continuïtat del govern Milei, però, en aquest cas, no amb els governs conservadors anteriors, que no es van atrevir a negar el terrorisme d'estat ni els crims de la dictadura, sinó, directament, amb els sectors productorials. Són els mateixos sectors antidemocràtics que, a la seva època, van gaudir de la complicitat dels economistes liberals que avui són els referents intel·lectuals del moviment de Milei.

Els límits de la utopia pseudoliberal a la pràctica

Un dels problemes amb què es troben els anarcocapitalistes en la seva negació de l'Estat és obviar que l'estat nació ha estat —i és— funcional per a la reproducció i expansió internacional del capital. Malgrat la globalització, els estats no han perdut mai la seva capacitat de regulació legal. Així, la seva utopia pseudoliberal en realitat se sosté per l'ús de sectors de l'Estat que no desapareixen i que, de fet, són ampliat, com ara el de seguretat,¹² per a garantir l'ordre social que permet la reproducció del capital.

Amb independència de quina etiqueta es faci servir per a qualificar la natura ideològica i política dels dirigents argentins actuals, el que es manté és la seva dificultat per a intervenir en una lògica de mercat que creuen que poden controlar, a través de la no regulació estatal, però que, en realitat, necessita la regulació política i legal per a poder funcionar. En paraules d'Ellen Meiksins Wood (2021: 194) (traducció pròpia):

El capitalisme requereix més que cap altra forma d'organització social una estabilitat políticament organitzada i jurídicament definida, i l'estabilitat d'una organització social predictable.

12. L'única llei que ha estat aprovada pel Congrés durant l'actual legislatura és la «llei antimàfia», presentada per la ministra de Seguretat, Patricia Bullrich, que ha estat utilitzada per a la persecució dels opositors polítics. A més, Milei va fer ús de facultats delegades pel Congrés per a aprovar cinc decrets que modifiquen lleis orgàniques relatives a les Forces de Seguretat i va crear la Unitat d'Intel·ligència Artificial en Seguretat (Frederic, 2025: 4-5).

No obstant això, el capital no pot generar per si mateix les condicions per a la seva existència i reproducció, i les seves pròpies lleis del moviment inherentment anàrquiques tendeixen a desbaratar-les constantment.

Això implica que els discursos negacionistes de la realitat dels anarcocapitalistes xoquen amb la necessitat del capital de comptar amb un marc d'estabilitat econòmica, política, legal i, també, social, que li proporciona l'Estat per a poder reproduir-se i expandir-se internacionalment.

Sacrificar la democràcia ha estat una de les opcions quan s'ha volgut reduir el paper de l'Estat al mínim, sobretot quan s'ha volgut lluitar contra l'arribada de forces populars que volien democratitzar l'Estat i augmentar-ne les capacitats reguladores en detriment de les classes històricament privilegiades i dominants. En aquest sentit, la pretensió de construir un capitalisme total a costa de la democràcia no seria cap novetat. El que sí que és una innovació del laboratori argentí actual és que la ruptura creixent amb la democràcia es faci des de premisses teòriques anarcocapitalistes. Pensadors d'arrel anarquista, com Noam Chomsky, han qualificat aquestes propostes d'«utopies del feixisme corporatiu».

Conclusions

Arribats a aquest punt és inevitable no considerar el govern de Javier Milei un experiment d'un sector de la classe dominant capitalista que està disposat a avançar en el seu projecte històric de reproducció com a classe i ampliació perpètua del seu capital, sense cap límit, davant les crisis del capitalisme. Però el desenvolupament del programa de la classe dominant capitalista comporta la desposseïció absoluta, des de drets fins a condicions materials fonamentals per a la reproducció de la vida, de la resta de classes socials. És un projecte inviable des d'un punt de vista de lògica econòmica, però també qüestionable des de paràmetres ètics i des d'una perspectiva social i democràtica. Com en el període neoliberal, ja està mostrant la seva incapacitat per a integrar les majories socials.

Tanmateix, aquestes noves dretes i ultradretes, neofeixistes, autoritàries o com es vulguin qualificar, han tingut la capacitat de presentar-se com a *anti-establishment*, vinculant l'*establishment* amb l'ordre polític, però no amb l'ordre econòmic, el qual defensen. Han sigut capaces de desviar el debat sobre les responsabilitats del model econòmic capitalista enfocant-lo a l'esfera de la gestió política. Una separació de l'esfera econòmica i política que és impossible en les societats capitalistes.

El capitalisme, malgrat les seves adaptacions en la forma neoliberal o anarcocapitalista, continua invariable en la seva lògica de funcionament. Es transforma, però això no significa que ho faci el conjunt del sistema i que es doni pas a una superació de les relacions socials antagòniques al seu si. Aquestes relacions, basades en l'explotació d'éssers humans, recursos i natura, generen les contradiccions i injustícies que es troben a la base de la insatisfacció que porta a l'emergència

d'aquests presumptes salvadors. No és l'excés d'Estat el que causa els problemes, sinó la seva impotència, quan no la seva absència, per a establir límits a un capitalisme desbocat que ja fa temps que ha posat en perill la capacitat de regeneració del planeta.

Fins a quin punt l'aposta per un capitalisme total, que aprofundeix i reassignifica l'agenda neoliberal, implica un canvi qualitatiu, és encara un debat obert. De moment, la capacitat d'aquestes utopies reaccionàries de superar el marc neoliberal anterior i construir un model social qualitativament diferent, més enllà dels aspectes discursius, encara no s'ha comprovat a la pràctica. En tot cas, són els pobles de l'Amèrica Llatina, un cop més, els que han de patir com a conillets d'Índies les conseqüències de les polítiques de xoc econòmic.

La conflictivitat social en què es troba immersa l'Argentina, mentre s'escriuen aquestes línies, amb manifestacions recurrents de diversos sectors socials en defensa dels seus drets, i en contra de les retallades del govern, parlen d'una esperança que no s'exhaureix i d'un horitzó de possibilitat per a canviar la història. Potser l'experiment argentí, i les seves conseqüències, ja visibles en l'aprofundiment de les desigualtats socials i la pobresa, poden servir d'alerta a altres poblacions del món que flirtegen amb una ultradreta disposada a portar les societats a nivells de conflictivitat, domèstica i internacional, que ens remunten a èpoques passades funestes.

Referències

- ANNUNZIATA, Rocío; ARIZA, Andrea; MARCH, Valeria Romina; TORRES, Sofia (2024). «La politización antipolítica. Análisis del fenómeno de Javier Milei». *Revista SAAP* [en línia], 18 (1), p. 13-42. <<https://dx.doi.org/10.46468/rsaap.18.1.a1>>.
- AZCURRA, Fernando Hugo; KOHAN, Néstor (2025). *Camino de esclavitud: Crítica de la ideología «libertaria» y la escuela económica austríaca*. Caracas: Trinchera.
- BALSA, Javier (2024). *¿Por qué ganó Milei? Disputas por la hegemonía y la ideología en Argentina*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.
- BECHARA, Leyla (2025). «Like, retuit y gestión». *Le Monde Diplomatique*, 314 (agost), p. 8-9.
- CAMARGO, Laura (2024). *Trumpismo discursivo: Origen y expansión del discurso de la ola reaccionaria global*. Madrid: Verbum.
- FREDERIC, Sabina (2025). «La seguridad al servicio de la persecución política». *Le Monde Diplomatique*, 314 (agost), p. 4-5.
- FRENKEL, Alejandro (2024). «La doctrina internacional de Milei». *Nueva Sociedad* [en línia] (abril). <<https://www.nuso.org/articulo/la-doctrina-internacional-de-milei/>> [Consulta: 30 setembre 2025].
- GUERRERO TORRENTERA, Carlos Alberto (2025). «La filosofía anarcocapitalista en el debate de los fascismos del siglo XXI». *Disenso. Crítica y Reflexión Latinoamericana* [en línia], 8 (1), p. 56-71. <<https://doi.org/10.5281/zenodo.15936226>>.
- HINKELAMMERT, Franz J. (1995). *Cultura de la esperanza y sociedad sin exclusión*. San José: Departamento Ecuménico de Investigaciones.
- KOHAN, Néstor (2025). *Nuevas derechas: escuela austríaca y neofascismo*. Buenos Aires: Amauta Insurgente.
- MEIKSINS WOOD, Ellen (2021). *El origen del capitalismo: Una mirada a largo plazo*. Madrid: Siglo XXI.

- MILEI, Javier (2024). «Davos 2024: Discurso especial de Javier Milei, presidente de Argentina». *World Economic Forum* [en línia]. <<https://es.weforum.org/stories/2024/01/davos-2024-discurso-especial-de-javier-milei-presidente-de-argentina/>> [Consulta: 30 setembre 2025].
- MONBIOT, George; HUTCHISON, Peter (2024). *La doctrina invisible: La historia secreta del neoliberalismo (y cómo ha acabado controlando tu vida)*. Madrid: Capitán Swing.
- NATANSON, José (2025). «¿Hasta dónde llega el autoritarismo de Milei?». *Le Monde Diplomatique*, 314 (agost), p. 2-3.
- PRIOR OLMOS, Ángel (2014). *El problema de la libertad en el pensamiento de Marx*. Madrid: Biblioteca Nueva: Universidad de Murcia.
- RAMÍREZ, Ignacio; VOMMARO, Gabriel (2024). «Milei, ¿por qué? Hechos e interpretacions de una erupción electoral». *Revista Más Poder Local* [en línia], 55, p. 161-171. <<https://www.maspoderlocal.com/index.php/mpl/article/view/milei-argentina-elecciones-2023-mpl55>> [Consulta: 30 setembre 2025].
- REIS, Guilherme Simões (2024). «¿Fascismo y neoliberalismo convergen?: Una comparación entre la extrema derecha de Bolsonaro y de Milei» [en línia]. Ponència presentada al XII Congrés Llatinoamericà de Ciència Política, Lisboa, 18 juliol de 2024. <<https://alacip.org/cong24/2-reis-24.pdf>> [Consulta: 30 setembre 2025].
- REVENTÓS MESEGUER, Berta (2025). «Milei rectifica i modificarà la resolució que qualifica les persones amb discapacitat d'«imbècils»». *Ara* [en línia] (28 febrer). <https://www.ara.cat/internacional/america/govern-milei-descriu-persones-discapacitat-idiotes-imbecils_1_5299098.html> [Consulta: 30 setembre 2025].
- SENADO ARGENTINA (2024). «Sdor. Juan Carlos Pagotto – Sesión pública especial 04-07-24». *YouTube* [en línia] (4 juliol). <<https://www.youtube.com/watch?v=l4l1b84ftQ>> [Consulta: 30 setembre 2025].
- TIRADO, Arantxa (2024). «Hablemos de polarización». *La Marea* [en línia] (10 maig). <<https://www.lamarea.com/2024/05/10/hablemos-de-polarizacion/>> [Consulta: 30 setembre 2025].
- TRAVERSO, Enzo (2017). *Els nous rostres del feixisme*. València: Balandra.